

CUMHURİYETİN ÖTEKİSİ OLARAK GELENEKSEL MİLLİYETÇİLİK VE TÜRK OCAKLARININ KAPATILMASI

Yusuf Ziya BÖLÜKBAŞI¹

Gökberk YÜCEL²

ÖZET

Fransız İhtilali sonrası birçok topluluk milliyetçilik akımının etkisine kapılarak “ulus-devlet” modeli çerçevesinde örgütlenmişlerdir. Buna karşın Türk Milliyetçiliğinin ortaya çıkışı diğer unsurlara nazaran daha geç gerçekleşmiştir. İlk olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında dil ve edebiyat alanında başlayan Türk Milliyetçiliği, 20. yüzyılın başlarında Türk Ocakları sayesinde kurumsallaşma sağlamıştır. 1912 yılında kurulan Türk Ocakları, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde Türk Milliyetçiliğinin vücut bulmasında ve Osmanlı sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyetinin “ulus-devlet” yapılanmasında önemli roller üstlenmiştir. Ancak 1931 yılında Türk Ocakları kapatılarak “halkevleri” ‘ne dönüştürülmüştür. Bunun en önemli nedenlerinden biri ilk dönem Türk Milliyetçiliği içinde yaşanan çatışmalardır. Bu çatışmalar Resmi Milliyetçilik- Geleneksel Milliyetçilik arasında yaşanmıştır. Resmi Milliyetçilik siyasal millet anlayışı ve seküler toplum gibi özellikleriyle öne çıkarken; Geleneksel Milliyetçilik ise kültürel millet anlayışı ve dini motifleri içinde barındıran, geleneksel değerlere vurgu yapan milliyetçilik türüdür. Türk Ocakları bu ayrımda Geleneksel Milliyetçilik içersinde mütalaa edilen bu yüzden ülkede hâkim olan Resmi Milliyetçilik tarafından kapatılan bir kuruluş olarak değerlendirilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Türk Ocakları, Milliyetçilik, Atatürk, Gökalp

¹ Bilecik Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü Araştırma Görevlisi, yusuf.bolukbasi@bilecik.edu.tr

² Bilecik Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi gokberkyucel86@hotmail.com

TRADITIONAL NATIONALISM OF THE REPUBLIC AS THE OTHER IN AND CLOSED TÜRK OCAKLARI

ABSTRACT

Many community was effected by nationalism after French Revolution and established as part of “nation-state”. On the other hand Turkish nationalism is existing lately compare to other nations. Firstly, Turkish Nationalism is beging in lecture in the second part of 19. Century, and than it was institutionalisation by force of “Türk Ocakları”. The Türk Ocakları was founded in 1912, has assumed an important role establishing finding body the "nation-state" in the construction, Turkish Nationalism and the post-Ottoman Turkey in the last period of the Ottoman Empire. But Türk Ocakları was tranformed “halkevleri” in 1931. This situation’s the most important reason is; conflicting inside first period Turkish Nationalism. This conflict is between Formal-nationalism and Traditional-nationalism. In Formal Nationalism’s important features are political nation perspective and secular society. On the contrary, in Traditional Nationalism, is including cultural nation perspective and religion instruments. Türk Ocakları was reviewed inside Traditional Nationalism and was closed in this reason by Formal Nationalism.

KEY WORDS

Türk Ocakları, Nationalism, Atatürk, Gökalp

1. Giriş

Türk modernleşmesinin temel dinamiklerinden biri olan milliyetçilik, imparatorluk yapısından ulus devlet sürecine geçişte, Türk toplumunun ve Türkiye Cumhuriyetinin inşa sürecinde etkin bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Türk milliyetçiliğinin modernleşme sürecinde, hangi aşamalardan geçtiğini ve nasıl bir karakter yapısına sahip olduğunu incelemek elzemdir. Umumiyetle küreselmeye tepki olarak 21.y.y.’nin meselesi gibi görünse de, günümüzde kamuoyunun ve akademik dünyanın gündemini belirleyen kimlik tartışmalarının özelinde ve şuuraltında yatan etkenler, erken cumhuriyet döneminde zuhur eden milliyetçi politikalarda ve Türk kimliğinin oluşum sürecinde saklıdır.

Bir duygu ve hissiyattan öte teşkilatlanma ve teorisi yazılan bir ideoloji olarak Osmanlı Devleti’nin dağılış aşamasına tekabül eden Türk milliyetçiliğinin salt ve tekel bir tanımlamasını yapmak, Türkiye’de zuhur eden milliyetçilik akımlarına yapılan en büyük

haksızlık olabileceği gibi, Türk siyasi hayatında Türk modernleşmesini anlamak adına eksikleri beraber getirecek izahat olacaktır. Türk modernleşmesinin yönünü ve rotasını belirleyen batılaşma sürecini ve bu süreçte Osmanlı'dan beri süregelen kurumsallaşma hareketini, bürokratik yapıyı algılamamın; bugün kimlik buhranı ile beraber gelen askeri-sivil bürokrasi tahakküm sorununu doğru bir şekilde teşhis ve tedavi etmenin yolu milliyetçilik düşüncesinin anlaşılmasından geçmektedir.

Bu çalışmada, Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışında ve Türk ulus devletinin kuruluşunda etkin rol oynayan, günümüze kadar devam etmiş köklü bir kurum hüviyeti taşıyan Türk Ocaklarının 1931 yılında kapatılışının ana sebeplerine cevap aranmıştır. Cevabın ipuçlarını ise Türk Ocaklarının, Osmanlı'da Türkçü fikir hareketinden başlayarak kapatılmasına kadar geçen süreçte yüklendiği misyonun anlaşılmasıyla ve erken cumhuriyet döneminde beliren Türk Milliyetçilikleri tanımlanması ve bu milliyetçi akımların arasındaki farklar ortaya koyulmasıyla yakalanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, çalışmanın esasına inilerek, Türk modernleşmesini şekillendiren iki milliyetçilik türü Gökalp kaynaklı Geleneksel Milliyetçilik ile Resmi ideolojinin ortaya koyduğu milliyetçilik anlayışları, birbirleriyle müspet/menfi münasebetleri de ele alınarak analiz edilmiştir. Bu ayrım Türk siyasi hayatında fikir akımlarının ayrışmasında karanlık noktalarını aydınlatılması ve Türk Ocaklarının kurumsal ve fikirselle yapısının daha iyi anlaşılması bakımından önem arz etmektedir.

2. Türk Milliyetçiliğinin Kurumsal Yansıması: Türk Ocakları

Türk Milliyetçiliğinin kurumsal anlamda ilk dış vurumu olan Türk Ocakları, fiili olarak 1911 yılında resmi olarak da 1912 yılında kuruldu. Askeri Tıbbiye okulundan 151 öğrencinin dönemin Türkçü aydınlarına yolladığı bir bildiri ışığında kurulan Türk Ocakları, kurulduğu tarihten günümüze -birkaç defa kesintiye uğrasa da- kadar gelebilmiş önemli bir Türkçü kuruluş olarak karşımıza çıkmaktadır.

II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra Osmanlı Devleti, çeşitli iç ve dış olayların sebep olduğu bunalım içine düşmüştür. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, Girit meselesi, Trablusgarp savaşı gibi olaylar İmparatorlukta derin yaralar açmış, daha önemlisi Osmanlı Devleti'nin mağlubiyeti ile sonuçlanan Balkan savaşları sonucu Rumeli'nin kaybedilmesi, binlerce Türk'ün katliama tabi tutulması gibi olaylar Türkler arasında büyük bir şok etkisi yaratmış ve Osmanlıcılık ideolojisinin sonunu getirmişti. İçte ise

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin "İttihad-ı Anasır" politikasına rağmen, İmparatorluk da Türklerin dışındaki unsurlar arasında milliyetçilik akımları ve milli bağımsızlık hareketleri artık büyük boyutlara ulaşmıştı.³

Osmanlı Devleti içindeki azınlıklar, Osmanlı Devleti'nden ayrılmak ve Osmanlı toprakları üzerinde gizli faaliyetlerle ayrı devletler kurmak amacıyla dernekler teşkil etmişlerdir (Yerli Rumlar; Etnik-i Eterya, Pontus Rum, Sırlar; İslav İttihadı, Ermeniler; Taşnakyan ve Hınçak, Yahudiler; İlyas İsrail cemiyeti, Araplar; En Nadi-ş Şarki, El Mümtedi-i Edebi, Arnavutlar Başkim adlı cemiyetleri kurmuşlardır). Bu dönemde Türklerden başka her millette milli şuur oluşmuş, Türklerde ise milli şuur daha uyanmamıştı.⁴ Bunun sebebi olarak da Osmanlı Türklerinin neredeyse tümüyle İslam beynelmilelliğiyle bütünleşmiş olması gösterilmekteydi.⁵

Türk Ocaklarının kuruluşunda, Osmanlı topraklarına Türkçülük akımını getiren Kuzey Türkçülerinin önemli katkıları olmuştur. Bu dönemde Türkçülüğün önde gelen savunucularından Yusuf Akçura 1904'te yayınladığı "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesinde (Osmanlı Birliği, İslam Birliği, Türk Birliği), Türkçülüğü ilk defa siyaset şekli olarak ele almıştır.⁶ Yine Hamdullah Suphi(Tanrıöver), Ahmet Ağaoğlu ile M. Fuat (Köprülü) gibi daha birçok Türkçü aydına göre, millet olmak için milli şuura sahip olmak şarttı. Bu aydınlar Osmanlı İmparatorluğunun Türkleşerek kalkınabileceğine inanıyorlardı.⁷ Özellikle Yusuf Akçura'nın fikri anlamda Türkçülüğün Osmanlı topraklarındaki gelişimine katkısı yadsınamaz bir gerçekliktir. Osmanlı Türkçülerinin edebiyat ve dil alanı çerçevesinde tartıştığı Türkçük fikrini, Akçura etnik temele dayalı Türk Birliği(Turancılık) konusunda geliştirdiği fikirler ile Türkçülüğü siyasi ve toplumsal alana taşıyabilmiştir.

Bunların sonucunda Türk Ocakları milli varlığı tehlikede görerek, imparatorluktan çok, Türkleri kurtarmak gerektiğine inanan Türk gençlere ve aydınlarının bir hayat hamlesi ile

³Yusuf Sarıay, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912–1931), İstanbul, Ötügen Neşriyat, 2004, s. 131.

⁴ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye' de Siyasal Partiler I(II. Meşrutiyet Dönemi), İstanbul, Hürriyet Vakfı Yayınları, 1988, s.435.

⁵ Yusuf Bayraktutan, Türk Fikir Tarihinde Modernleşme, Milliyetçilik ve Türk Ocakları (1912–1931), Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, s.60.

⁶ Şükrü Hanoğlu, Türkçülük, Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1397

⁷ Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk Ve Atatürkçülük, İstanbul, Turhan Yayınları, 1981, s.140.

meydana getirdikleri cemiyet şeklinde karşımıza çıkmaktadır.⁸ Türk Ocağının kurucu heyeti Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Ahmet Ağaoğlu ve Fuat Sabit; geçici idare heyeti Mehmet Emin (Reis), Yusuf Akçura (II. Reis), M. Ali Tevfik⁹ gibi aydınlardan oluşmuştur.

Fiili kuruluşu 20 Haziran 1911 günü gerçekleştirilen Türk Ocakları resmen kuruluşuna kadar birkaç toplantı yapmıştır. Bu toplantılarda genellikle, nizamnamenin hazırlanması üzerine durulmuştur. Türk Ocakları, İttihat ve Terakki' nin merkezinde Ziya Gökalp' in de katıldığı bir toplantı daha yapıldıktan sonra 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) resmen kurulmuştur.¹⁰

Ocağın ilk başkanı Ahmet Ferit (Tek) 1914 yılında Türk Ocağının amaçlarını şöyle anlatmaktadır:

“Türk’ ün maruz olduğu sefaletleri gidermek, onu düçar olduğu hastalıklardan kurtararak zinde ve faal bir hale koymak tüfengi omzunda serserilik etmekten çekinerek, çitine, çubuğuna, destgahına, katarına, dükkânına, pazarına sevk etmek ve bu faaileyeti bedeviye ve iktisadiyinin temin edeceği refaha müsteniden onu okutmak, yükseltmek ve çoğaltmak, vatanında teksif ve takviye ile cidal ve rekabete müsait bir seviyeye çıkarmaktır”.¹¹

Türk Ocağı 1912 sonbaharında önemli bir sarsıntı geçirmiştir. Bu sarsıntının birkaç sebebi vardır. Birincisi, Balkan savaşlarını yarattığı kaos ve ümitsizlik içinde, Türk Milliyetçiliğine karşı olanların Türk Ocağını imparatorluğun çeşitli unsurları arasına ayrılık sokmakla suçlamalarıdır (Örneğin “Türk olduğumuzu bilmiyor muyuz”, “Ya Arap Ocağı, Arnavut Ocağı kurulursa”, “Milliyetçilik İslam’a aykırıdır”). İkinci önemli sebep de maddi imkânsızlıklar ve Ahmet Ferit Tek’in Milli Meşrutiyet Fırkasını kurmak üzere Ocağın başkanlığından ayrılmış olmasıdır. Bu şartlar altında 1912 yılı sonbaharından itibaren Türk Ocağı kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır.¹² 18 Mayıs 1913’te yapılan kongre sonucunda Hamdullah Suphi büyük bir çoğunluğun tercihi doğrultusunda başkan, Yusuf Akçura II. Başkan, Halis Turgut’ ta Umumi Kâtip seçilmiştir. Özellikle Hamdullah Suphi’nin etkili hitabeti ve organizasyon yeteneği sayesinde Türk Ocakları canlanmaya başlamıştır. Bunalımlı dönemler atlatılıp maddi sorunlar çözülmüştür.¹³

⁸ Sarıay, s.133.

⁹ Füsün Üstel, Türk Ocakları (1912–1931), İletişim yayınları, 2.Baskı, İstanbul,2004, s. 53.

¹⁰ Sarıay, s.141.

¹¹ Sarıay, s. 153.

¹² Sarıay, ss.142-144.

¹³ Üstel, s.56.

Bu dönemden sonra Ziya Gökalp' in fikri liderliğinde Türk milliyetçiliği, teorik manada ruhunu ülkede etkin olduğu alanları da genişleterek Türk Ocakları'nda bulmuştur. Türk Ocakları'nın gerçek doğuşu ve işlevlerini yerine getirmeye başlaması da bu gelişmelerden sonra başlamıştır ki Balkan Savaşları'ndan sonra maddi problemlerini çözen Türk Ocağı'nın etrafından Hamdullah Suphi'nin deyimıyla "*kendini red ve inkâr eden*" hava tamamen dağılmıştır.¹⁴

Türk Ocaklarını canlanmaya başlamasına paralel olarak başlayan ve yoğunlaşan konferanslar, konserler ve temsiller sonucu büyük bir kitleyi çevresine toplamaya başlaması üzerine ocak merkezi Beyazıt' ta Soğanağa Mahallesi Reşit Bey Sokağı 17 Numara konağa taşınmıştır. Bu konağın bahçesine 600-700 kişilik bir salonda yapılmıştır.¹⁵

Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde İstanbul Türk Ocağı'nın üye sayısı her geçen gün arttığı gibi İstanbul dışında da şubeler açılmıştır. Mütareke dönemine kadar İstanbul merkez ocağın üye sayısı 2743'e yükselmiştir. 1914 yılında 16 Türk Ocağı açılmış 1916 yılı ağustos ayında ocak sayısı 25'e ulaşmıştır.¹⁶ Bu dönemde İstanbul'daki merkezinin yanı sıra Adana, Bakü, Bursa, Giresun, İzmir, Konya, Ödemiş, Salihli, Üsküdar, Mihaliççık, Sivrihisar, Ankara, Elazığ, Gaziantep, Erzurum, Karahisar gibi ülkenin çeşitli yerlerinde de şubeler kurulmuştur. Mamafih 1912 yılından sonra Türkistan ve Çin' de açılan şubeler dahi düşman eliyle kapatılana kadar faaliyet göstermiştir.¹⁷

Türk Ocakları, Türkçülerin bütün eğilimlerinin toplandığı bir merkez görünümündedir. Bütün aydınlarda temel bağlılık odağı Türklük olmakla beraber, bu konuda takip edilmesi gereken politikada farklılıklar bulunmaktadır. Bu temel farklılık, devleti koruma endişesi ile hareket eden Osmanlı Türkçüleri ile Rusya'dan gelen Türk aydınlarının soydaşlarının bağımsızlık kazanması ve Türk Birliğinin gerçekleşmesi doğrultusundaki fikirlere öncelik vermelerinden kaynaklanmaktadır.¹⁸

Osmanlı Türkçüleri, kültürel manada Türkçülüğü savunurken, siyasi anlamda Osmanlılık geleneği etkisinde kalmıştır. Bu bağlamda esas davası, yeni bir devlet kurmak değil, yapısı

¹⁴ Sarıay, s.147.

¹⁵ İbrahim Karaer, Türk Ocakları (1912–1931), Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1992, s.18.

¹⁶ Sarıay, s.149.

¹⁷ Hamdullah Suphi Tanrıöver (haz. Fethi Tevetoğlu), Dağ Yolu I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 37.

¹⁸ Büşra Ersanlı Behar, İktidar Ve Tarih, İstanbul, Afa Yayınları, 1992, s.85.

çok değişmiş olmakla beraber, Türk-Müslüman benliğine muhafaza eden ve halen ayakta duran Osmanlı Devletini bir ulus devleti haline getirmektir. Hatta Türkçülükteki fikir temelini, İslami unsurlarla desteklemişlerdir. Buna mukabil, Osmanlı İmparatorluğuna Rusya'dan gelen Türk aydınları, Türk milliyetçiliğinin siyasi düşünce bilicine daha çabuk varmışlardır. Akçura, Üç Tarz-ı siyasette Osmanlılık anlayışını bir tarafa bırakarak, İslamcılık ve Türkçülük akımlarının hangisinin daha faydalı olacağı üzerinde durur ve neticesinde Türklük siyasetinin daha akılcı olduğunu savunmuştur.¹⁹ 1904 tarihinde Türklük, İslamcılık ve Osmanlılık konusunda çözümlene yapan Yusuf Akçura, 2. Meşrutiyetten sonra Tanzimatın “ İttihat-ı anasır” politikası ile Osmanlı milleti yaratmanın mümkün olamayacağını ortaya koymuştur.²⁰

Milletin coğrafi ve siyasi sınırlara bağlı olmadığını savunan Türk Ocağı aydınları Türklüğü bir bütün olarak görmektedirler. Bu sebeple ister kültürel, ister siyasi anlamda ele alınsın bütün Türklük anlayışı Türk Ocaklarının temel dinamik fikirlerinin birini teşkil etmektedir. Ziya Gökalp' e göre kabile toplumu (Aşiret), ırki yakınlığa dayanan toplum (Kavim), ortak dine dayanan toplum(ümme) ve ortak kültüre dayanan toplum(millet), toplumların tarihte geçirdiği aşamalarıdır. Burada milletin tanımını Ziya Gökalp kültür birliğine dayandırmış, Türk Ocaklarının çevresindeki aydınlar da Ziya Gökalp' in çizgisini takip etmişlerdir.²¹

Kurtuluş savaşı kazanılıp Cumhuriyet ilan edilince, Atatürk' ün arzusu ile Türk Ocakları Ankara' da yeniden açılmış, Müdafaa-i Hukukun toplandığı salonda ocaklılar toplanmış, bir kalpak içinde numaralar çekilerek Atatürk'e bir numara verilmiştir. Ocağın üyelerinin yarısından fazlası Atatürk'ün arkadaşları, mebuslar, yazarlar ve öğretmenlerdir.²²

Türk Ocakları, Osmanlı döneminde olduğu gibi, amaçları ve mesai programı doğrultusunda Cumhuriyet döneminde de sosyal ve kültürel sahada faaliyetlerini devam ettirmiştir. Fiilen yürütülen bu faaliyetlerden konferanslar başta genel merkez olmak üzere yaygınlaşmıştır. 1923-1924 yıllarında başlayıp ocağın kapanmasına kadar ki döneme değin devam eden

¹⁹ Sarıncay, s.187–188.

²⁰ Şükrü Hanioğlu, a.g.e, s.1399.

²¹ Yücel Hacıoğlu, Türk Ocakları Yüzyıllığı, Ankara, Türk Yurdu Yayınları, 2000, s.53.

²² Nermin Kılıç, Atatürk' ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu, 2006, s. 35–36.

konferanslarda, tarih, edebiyat, kültür, iktisat, eğitim, gençlik, sağlık, medeniyet, demokrasi ve inkılâpların halka anlatılması gibi konular ağırlıkta olmuştur.²³

Yeni dönemde Türk Ocaklarının idealleri ve görevleri konusunda farklı görüş ve tartışmalar çıkmıştır. Ziya Gökalp'e göre, geçmişte Türk Ocağı milli kültürü ve mefkûreyi yaymaya çalışmıştı, bundan sonrada temelinde “vatanperverlik ve milliyet mefkûresi” olan milli ahlakı yaymaya çalışmalıydı. Adana Türk Ocağı yayın organı Altın Yurdu dergisinde Türk Ocağı'nın başlıca görevlerinden birinin her Türk'e kendini tanıtmak, konferanslar, filmler yoluyla, milli kimlik kazandırmak olduğu vurgulanmaktadır. H.Nihal Atsız ise, Türk Ocağının görev ve ideolojisi komünizme karşı Türklüğü muhafaza etmesi, siyasi bir cemiyet haline geçerek, manen, bedenen, fikren ve ilmen daha çok mesai sarf etmesi gerektiğini belirtmektedir.²⁴

Türk Ocakları çevresindeki aydınlar çok milletli Osmanlı devletinin yerine kurulan milli Türk devletini Türkçülük politikasının somut bir ifadesi olarak görmüşlerdir. Bu konuda Türkçü aydınların önde gelenleri aynı fikirde birleşmektedirler. Nitekim Ziya Gökalp, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkleri, Türkçülük mefkûresi etrafında birleştirerek büyük bir tehlikeden kurtardığını belirtmekte ve “büyük dahi zuhur etmeseydi Türkçülüğe dair bütün hareketler akım kalacaktı” demektedir.²⁵ Hamdullah Suphi de “Türk milliyetperverliği bugün bir Türk hâkimiyeti şeklini almış ve vatan toprakları üstünde bir Türk devleti olmuştur” demektedir.²⁶

Buna mukabil ocağın içerisinde, siyasi sınırların milletleri bölemeyeceği fikrinden hareketle milleti belirli bir vatanla eş tutulması fikri zemin bulamamıştır. Hâlbuki yeni rejim; daha önce de değindiğimiz gibi, yeni rejimin milli kimlik belirlemede sınırlı bölgesel bir temel üzerine dayanması, millet vatanla birleştirmesi ve 1924 Anayasası ile Türk' ün ve dolayısı ile milletin tanımını, vatandaşlık bağıni esas alarak yapması ile yeni bir anlayış ortaya koymuştur.

1929 Dünya ekonomik krizinin ülkemizde yarattığı buhran, Serbest Cumhuriyet Fırkası denemesi ve Menemen olayı üzerine, ülkede inkılâpları yerleştirme ve rejimi güçlendirme misyonunda devletin daha aktif rol alması fikrini doğurmuştur. Bu durum, Cumhuriyet Halk Fırkası(CHF) yönetiminde, ekonomide devletçi politikalarla başlayan ve daha sonrasında

²³ Sarıınay, s.347.

²⁴ Sarıınay, s.301–304.

²⁵ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, İstanbul, Akvaryum Yayınevi, 2005, s.15.

²⁶ Tanrıöver, s. 18.

siyasi, kültürel ve içtimai hayatı da kapsayan siyasi ve idari açıdan otoriter bir eğilim ortaya çıkarmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda bütün güçlerin tek elde toplanması politikasının bir sonucu olarak Türk Ocakları kapatılmıştır.²⁷ Böylece Türk Ocaklarının kapatılmasıyla yeni bir döneme girilmiş, Ocak faaliyetlerinin başka bir adla, CHF çatısı altında sürdürmeye devam etmesi istenmiş ve Halkevleri ortaya çıkmıştır.²⁸

3. Erken Cumhuriyet Dönemi Geleneksel- Resmi Milliyetçilik Ayrışması Ve Türk Ocakları

Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında, sosyal yapıdan siyasi yapıya kadar birçok kurum ve kuruluş, aynı zamanda zihinsel yapı, batılşma ve ulus-devlet anlayışı içerisinde temellendirilmiştir. Bu noktada, Türklüğün yeniden inşasında, batılı ve modern bir yöntem izlenilmiştir. Yapılan inkılâpların ya da devrimlerin, sosyal tabanda tam anlamıyla zemin bulması için Türk modernleşmesinin tipik özelliği tepeden inme bir anlayış benimsenmiştir. Türk toplumunu savaştan savaşa sürükleyen ve çağı yakalamakta zorlanan imparatorluktan alınan sorunlu miras, vatan toprakları dışında tamamen inkâr edilmiştir. Öyle ki bu inkâr, dil politikalarından, tarih anlayışına kadar; toplumun yeniden yapılandırılmasından siyasi rejime kadar birçok unsuru bir arada bulundurmaktadır.

Devrimlerin hızlı ve kontrolsüz yapıldığını savunan bir gurup aydın aynı zamanda milliyetçilik anlayışında da tarih ve kültür geleneklerinden kopma olduğunu, yeniden yaratılan milletin, geçmişte ve halde Türk milliyeti ile tezat oluşturduğunu, sekülerizmde ileri gidildiğini dillendirerek mevcut yönetimi eleştirmeye başlamıştır. Bu noktada, iki milliyetçilik anlayışının belirlediği savını ortaya atabiliriz. Bir tarafta milleti devlet kimliğinden bağımsız anlayarak²⁹ dil, kültür, din gibi nesnel öğeler ekseninde tanımlayan geleneksel milliyetçilik olarak adlandırabileceğimiz milliyetçilik anlayışı varken; diğer tarafta seküler formatta ve

²⁷ Sarıncay, s. 309.

²⁸ Kılıç, s. 61.

²⁹ Devlet kimliğine mesafeli duran Herderci çizgi, Schiegel ve Stahi gibi düşünürlerle daha sonra "organik topluluk" anlayışına dayalı milliyetçiliğe dönüşmüştür ve Almanya'da Alman etnikliğinin zaferiyle neticelenmiştir. Geniş bilgi için bkz. Süleyman Seyfi Ögün, Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Alfa Akademi Yayınları, 2007, s.269.

batılı değerlerle bezenmiş ve milli devletle özdeşleşen(veya özdeşleşmesi arzu edilen)³⁰ kimlik inşa etmeye çalışan Resmi Milliyetçilik anlayışı olmuştur.

3.1.Resmi(Pozitivist) Milliyetçiliğin Temel Görüşleri

Cumhuriyet döneminin resmi ideolojisi olarak geliştirilen Türk Milliyetçiliği, etnik bir özgünlük projesi olmaktan çok modernliği yakalamak iddiasını taşıyan topyekûn bir kültürel dönüşüm hareketi³¹ olarak teşekkül etmiştir. Tunaya, bu durumu şöyle dillendirmektedir: “Genel olarak, milli kimlik modernleşme projesine endeksli tanımlanmış ve içeriği buna göre oluşmuştur. Atatürk’ün bütün yazılarını karıştırınız, bütün sözlerini bir bir inceleyiniz, en sevdiği, en fazla kullandığı sözcüğün medeniyet olduğunu görürsünüz. Medeniyet, medenileşmek Atatürkçü tezlerin kalkış noktasıdır.”³² Buna mukabil, kimlik oluşumunda, siyasi-hukuki bir kimlik ile etnik kimlik vurgusu arasında belirsizlikler ortaya çıkmıştır. 1924 anayasasının 88. Maddesine baktığımızda, “Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibariyle Türk ıtlak olunur”³³ şeklinde temel amacın siyasi/batılı manada bir ulus modelinden yana bir irade koyulduğu aşikârdır. Mamafih, ırkçı politikalar gibi görünen "Türkleşmek" ise Batı modernizminin unsurlarını taşıyarak hatta bazen direk kopyalayarak Türkiye’de batı tipi bir ulus modeli³⁴ inşa etme olarak anlaşılmalıdır. Halkın, kılık kıyafetlerinden, sosyal tutum, davranış, kanaat, düşüncelerine kadar geleneksel kalıpların kırılıp ülkenin hem fiziki, hem siyasi hem de beşeri olarak batı tipinde yeniden inşa edilmesi ve bu inşa sürecinde ortaya çıkan “*Milli Kimliğin*” halk tarafından sindirilmesi Türkleşmenin adımlarıdır. Hem zeybek oynamak hem de tango yapmak bu hususta manidardır.

Cumhuriyetin kurucu kadrolarının büyük bir kısmı, Osmanlı İmparatorluğu’nun milli bir kültür yaratamamasının ve dolayısıyla milli bir devlet haline gelememesinin, yeni zamanların

³⁰ Mümtaz Er Türköne, Milli Devlet- Laiklik- Demokrasi, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Alfa Akademi Yayınları, 2007, s.404. Ayrıca, sivil toplumun devlet kimliği içerisinde erimesi gerektiğini ileri süren Hegelyen anlayış, Fransa’da devlet kimliğinin zaferiyle sonuçlanmıştır. Geniş bilgi için bkz. Öğün, a.g.m, s.269.

³¹ Ayhan Akman, Milliyetçilik Kuramında Etnik Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı, Milliyetçilik, C.4, İstanbul, İletişim yayınları, 2002,s.67.

³² Tarık Zafer Tunaya, a.g.e, s.67.

³³ Suna Kili, Şeref Gözübüyük, Senedi-i İttifak’tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları, 2006, s.138.

³⁴ Batı tipi ulus modeli, Hans Kohn’un Batılı, Rasyonel –Doğulu, organik tipolojisine atfen kullanılmıştır. Daha geniş bilgi için bkz. Umut Özkırımlı, Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış, Ankara, Doğu Batı Yayınları, 2008, s.226.

şartlarına uyamamasının başlıca sebebini İslamiyet'in politikleştirilmesinde bulmuşlardır.³⁵ Cumhuriyet dönemini merkezîyetçi zihniyet, dinin vicdanla sınırlandırılmasını, sosyal ve siyasi hayattan tasfiye edilmesini arzulamıştır. Bu bağlamda, Gökalp'in dine, tarihe ve geleneksel topluma dayandırdığı milliyetçiliğin yerini akılcı ve laik bir milliyetçilik almıştır. Geleneksel din olgusu yerini batı tipi Protestan ruhuna bırakmıştır. Biraz daha cüretkâr tabirle cumhuriyet döneminde din düşüncesi, Protestan anlamda İslam'ın³⁶ doğuşu olarak nitelendirilebilir. Martin Luther'in bu hususta incili Almancaya çevirmesi ve imana dayalı, kiliseyi tecrit edici³⁷ Protestan ruhunun, bizde Elmalılı Hamdi Yazır'a Kuran-ı Kerim'in Türkçe tefsirinin yazdırılması, Ezan'ın Türkçe okunması, hutbelerin Türkçe verilmesi, tekkelerin ve zaviyelerin kapatılması, Şeriye ve Evkaf Vekâletinin kaldırılması şeklinde tecelli ettiğini söyleyebiliriz.

Harf devrimini gerçekleştirilmesi ve Türk tarih tezi ortaya atması olmuştur.³⁸ Bu bağlamda Türk Dil Kurumu ve Türk Tarih Kurumu kurulmuştur. Dil konusunda milliyetçi atılım Türkçeden Arapça ve Farsça sözcüklerinin atılmasıyla yapılmıştır. Bu durum Tanzimat'tan beri süregelen dilde sadeleşmenin devamı olarak da anlaşılabilir. Yalnız, bütün dillerin Türkçeden geldiğini savunan Güneş dili teorisinin ortaya atılması oldukça büyük tepkilere neden olmuştur. Türkçenin evveliyattan köklü bir dile sahip olduğunu ispatlamak amacıyla ortaya atılan Güneş dili teorisi aynı zamanda Türk tarih teziyle de dirsek temasında olmuştur. Türk tarih tezine göre, Türk varlığı, Anadolu üzerinde Malazgirt savaşından önce de var olmuştur ve Türkler, Hititler gibi Anadolu'da büyük medeniyetler kurmuştur. Böylelikle, Türklerin Anadolu'da varlığı meşrulaştırılmak istenilmiş ve aynı zamanda yeni milli kimliğin, İslam dışına çıkartılması amaçlanmıştır. Resmi milliyetçilik aynı zamanda Pantürkizme ve Turancılığa sırt çevirmiştir ve Türkiye sınırları içerisindeki vatandaşları kapsayan laik bir Türklük bilinci üzerinde durulmuştur. Buna mukabil, devlet içerisinde cumhuriyete karşı

³⁵ Geniş bilgi için bkz. Kemal H. Karpat, Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, İstanbul Matbaası, 1967, ss.48-49. Ayrıca yeni Türk kimliğinin inşasında siyasal İslam tehlike olarak atfedilmiştir ve devletin denetimi altına alınmak istenmiştir. Bkz. Binnaz Toprak, Türkiye'de Dinin Denetim İşlevi, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Alfa Akademi Yayınları, 2007, ss.378-379.

³⁶ Protestan İslam kavramını, Batıda zuhur eden modernleşme algısının Türkiye'deki yansımalarını daha iyi örnekleme amacıyla kullanılmıştır. Bununla beraber İslam dininde yeni bir mezhep olgusunu ortaya atma ve İslam ile Hıristiyanlığı benzeştirme gayesi güdülmemektedir. Bkz. Gökberk Yücel, Tarihin Yeniden Başlangıcı: Küreselleşme ve Milliyetçilik, Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri, Ed. Murat Ercan, Ankara, Nobel Yayıncılık, 2010.

³⁷ Oral Sander, Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918'e, Ankara, İmge Kitabevi, 2002, s.85

³⁸ Emre Kongar, Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1985, s.317.

oluşan bir takım ayaklanmalar nedeniyle bazen ırkçı uygulamalarda kendini göstermiştir. Örneğin, 1930'lu yıllarda askeri okullara girebilmek için öz Türk ırkından olma şartı öne sürülmüştür.³⁹ Bu etnik vurgu zaman zaman cumhuriyet aydınlarının söylemlerine de yansımıştır. Mahmut Esat Bozkurt'un "*Türk devletinin işlerini Türk'ten başkasına vermeyelim. Türk devletinin işlerinin başına öz Türk'ten başkası geçmemelidir. Yeni Türk Cumhuriyetinin devlet işleri başında mutlaka Türkler bulunacaktır.*"⁴⁰ söylemi bunun en bariz örneğidir. Yalnız bu söylemlerin konjonktürel olarak geliştiği söylemek yanlış olmaz. Osmanlı dağılma döneminde yaşanan travma ve yeni Türk devletinin rejime yönelik çıkan iç çatışmalar zaman zaman hem söylemlerde hem de eylemlerde sertleşmeyi de beraberinde getirmiştir.

Türk modernleşmesinin batılı değerlerle idame ettirileceği malumken, nasıl bir batılaşma izleneceği suali yine eleştiriye maruz bir mevzu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir kere, cumhuriyet yönetiminin modernleşmesi kısmi değil bütünseldir.⁴¹ Yani gerek ilim ve teknik alanında gelişim sürecinde gerekse de devlet aygıtının yeniden yapılandırılması ve toplumsal dönüşümün sağlanmasında batının örnek alındığını söylenebilir. Kılık kıyafet devrimleri, takvim, ölçü dilimlerindeki değişiklik, Türk insanının müzikal ve edebi kültürünün değiştirilmek istenmesi gibi uygulamaları batı orijinli modernleşmenin ilk adımları olarak görülebilir.

3.2. Geleneksel Milliyetçilik ve Gökalp Faktörü

Resmi milliyetçiliğin uygulamaları, bir takım milliyetçi çevreler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu tepkinin temel nedeni, batılaşmanın kültürel ve toplumsal düzeye sirayet etmesi ve bu bağlamda uygulana gelen dil, kültür ve tarih yazma politikalarından ileri gelmiştir. Pozitivist temellere oturtulmuş bir milliyetçiliğin, sosyal ahengi sağlayacak değerlerden mahrum olduğu ve Marksizm gibi beynelmilelci düşüncelere karşı direnç unsuru oluşturamadığı⁴² düşüncesi daha sonraki eleştirilerin temelini oluşturmaktadır. Geleneksel milliyetçilik tabiri, resmi/pozitivist/rasyonalist milliyetçiğe karşı kullanılmakla beraber, kaynağını Gökalp'ten almaktadır. Gökalp'in milliyetçilik anlayışı, açıkça dil ve kültür

³⁹ Baskın Oran, Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1997, s.204

⁴⁰ Ahmet Yıldız, Ne Mutlu Türküm Diyebilene, İstanbul, İletişim Yayınları, 2004, ss.209-210.

⁴¹ Karpat, a.g.e, ss. 48-49.

⁴² Taha Parla, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm, İstanbul, İletişim Yayınları, 1999, s.126.

milliyetçiliğine dayanmaktadır ki bu bağlamda Gökalp, Türkçülük nedir sorusuna, Türk milletini yükseltmek cevabını vermiştir.⁴³ Daha sonra, millet kavramına ilişkin yaklaşımları ortaya koymuştur ve liberal, ırki, coğrafi, Osmanlıcı millet tanımlarını teker teker çürüterek, kültür(hars) temelli bir milleti savunmuştur.

Gökalp'ın batılama hareketi, Kemalist anlayıştan biraz daha farklıdır.⁴⁴ Gökalp, modernleşme sürecinde hars ve medeniyet ayrımına dikkat çeker. “Garba Doğru” adlı makalesinde, her kültürün farklı bir mantığa, farklı bir estetiğe, farklı bir dünya görüşüne sahip olduğunu ve herhangi bir uygarlık ögesi mekanik bir şekilde bir kültür içine sokulmaması gerektiğini,⁴⁵ batı uygarlığının teknik yönlerinin benimsenebileceğini savunmuştur. Bu anlamda kısmi bir batılama savunmuştur. Türkçülüğün esasları adlı kitabında batılama mevzusunu şu şekilde açıklamıştır: “Bizce Fransızlarla, İngilizlerle, Almanlarla, Ruslarla, İtalyanlarla ilgili güzellikler, ancak egzotik güzellikler olabilir. Bu güzellikleri sevmekle birlikte, hiçbir zaman gönlümüzü onlara vermeyeceğiz. Biz gönlümüzü başından beri milli kültürümüze vermişiz. Bizim için dünya güzeli, milli kültürümüzün güzelliğidir. Biz uygarlık olarak, bilgi, iktisadi ve yetkinleşme bakımlarından Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu yadsıyamayız ve uygarlıkça onlara yetişmek için bütün gücüyle çalışacağız. Ama kültür bakımından hiçbir milleti kendimizden üstün göremeyiz. Bundan dolayı ne Fransız ne Alman kültürünün taklitçisi olmamıza ve onlara uymamıza gerek yoktur.”⁴⁶

Gökalp tarih kronolojisinde İslam öncesi devri Orta Asya Türklüğüne, İslam sonrası dönemi ise Selçukluya dayandırmıştır ki bu tarih anlayışı, geleneksel milliyetçi aydınların arasında kabul görmüştür. Buna mukabil Anadolu'nun ilk yerli halkları Türklerdir(Hititler v.s), Maya, Aztek ve İnka Amerika uygarlıklarını Türkler kurmuştur, İtalya'da yaşamış Etrüskler Türk'tür⁴⁷ gibi savları bünyesinde barındıran Türk Tarih tezine karşı mesafeli yaklaşmışlardır.

⁴³ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, s.41.

⁴⁴ Gökalp'ın batıdan sadece teknolojiyi almaya inhisar eden garplaşma fikri genişletilerek batı, maddi ve kültürel her türlü yenileşmenin biricik kaynağı kabul edilmişti. Bkz. Karpat, a.g.e, ss. 48-49.

⁴⁵ Kerem Ünüvar, Ziya Gökalp, Milliyetçilik, C.4, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, ss.28-35.

⁴⁶ Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları, s.151.

⁴⁷ Suavi Aydın, “Cumhuriyet'in İdeolojik Şekillenmesinde Antropoloji'nin Rolü İrkçi Paradigmanın Yükselişi ve Düşüşü”, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 360.

3.3. Geleneksel Milliyetçiliğe İlk Darbe: Türk Ocaklarının Kapatılması

1912 yılında kurulmasına rağmen kısa sürede Türk milliyetçiliğinin kurumsallaşmasını sağlayan aynı zamanda cumhuriyet inkılablarının yerleşmesi için yoğun bir çaba gösteren Türk Ocakları 1931 yılında kapatılmıştır. Uluslaşma sürecinde ve cumhuriyetin kuruluşunda büyük bir rol oynayan Türk Ocaklarının kapatılması, tek parti döneminin çok bilinmeyenli problemlerinden biri olarak tarihe geçmiştir. Kapatma kararı ya da görünen biçimiyle Türk Ocaklarının kendi kendini feshetmesinin gerekçesi olarak ileri sürülen farklı nedenler vardır. Baydar, bunları şöyle sıralar:

- “Rusya’ nın Ankara Büyükelçisi İ. Z. Suritch Türk Ocaklarının Rusya’ daki Türklerle fazla ilgilenmesinden duyduğu kuşkuyu Dışişleri Bakanı Tefik Rüştü (Aras) a bildirerek nu konuda bir tedbir alınmasını istemiştir.
- Türk Ocakları için hazırlanan marşların bazı mısraları, milli sınırları zorlayan ve dünyaya taşımak isteyen duygular taşımaktadır.
- Mustafa Kemal Paşa, Türk Ocaklarını, CHF için büyük bir rakip olarak görmüştür.”

Bayraktutan’ a göre bunlar içinde gerçeğe en yakın görüneni sonuncusudur.⁴⁸

Türkçülük siyasi bir niteliğe bürünmeden önce milli bir şuur aşlamaya çalışan kültürel akım olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti’nin son demlerinde yaşadığı toprak kayıpları Türkçülüğe siyasi yön vermiştir ve Turancı anlayışı, Türkçülük içerisinde hâkim kılmıştır. Bu bağlamda Türkçülüğün manifestosunu yazarı olarak addedilen Yusuf Akçura, Osmanlı Devleti’nin var olan sınırlarının korunmasının mümkün olmadığını söylemiş ve Doğu Avrupa ve Asya’daki tüm Türk halkları birleştiren güçlü bir devletin kurulması gerektiğini beyan etmiştir. Bu öneriyi, Türk ırkının etnik birlikteliğine dayanmaktadır. Türk milli hareketi, ortak tarih şuuruna ve kültür esasına dayanan Gökalp’in çizgisinde şekillenmiştir. Çok geçmeden Gökalp’in çizgisi de değişime uğramıştır. Resmi milliyetçilik, batılı/toprağa bağlı milliyetçilik esasını benimsediği gibi siyasi/hukuki temellerde şekillenen iradi bir milliyet anlayışını ortaya koymuştur.⁴⁹ Bununla birlikte çağdaşlaşma anlayışıyla şekillenen resmi milliyetçilik, dış

⁴⁸ Bayraktutan, s. 106.

⁴⁹ Gökalp’e göre millet irki bir zümre olmadığı gibi coğrafi ve iradi bir zümre de değildir. Bkz. Gökalp, Türkçülüğün Esasları, s.20.

Türklerle ilgilenmediği gibi Turancılığı tehlikeli bir macera olarak algılamıştır.⁵⁰ Buna mukabil Gökalp 1923te yayınladığı Türkçülüğün Esasları adlı kitabında Turancılığı uzak bir mefkûre olarak ilan etmiştir.

Ziya Gökalp'ın ortaya koyduğu millet anlayışı ve mefkûre, Cumhuriyet döneminde, Türk Ocakları içinde hâkim görüş olmuş ve savunulmuştur. Nitekim Hamdullah Suphi, Gökalp' e yakın bir anlayışla milleti, “ Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Türklüğün sevgisini taşıyan Türk' tür. Biz onda dil birliği, din birliği ve dilek birliği arıyoruz”⁵¹ şeklinde tanımlamıştır. Türk Ocaklarının Turancı hedeflerden vazgeçmemesi ve dil, kültür ve tarih mevzularında cumhuriyetle ters düşmesi, bürokrasi kadrolarında ağırlığının olması⁵² kapatılmasının belli başlı sebepleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece Türk Ocaklarının kapatılmasıyla yeni bir döneme girilmiş, rejim savunuculuğu, seküler, pozitivist milliyetçiliğin kalesi Kadro hareketi ve Halkevleri tarafından yapılmıştır. Bu durum, iki ayrı milliyetçilik anlayışında kutuplaşmayı su üstüne çıkarmıştır. Öyle ki cumhuriyetin kurucu kadrosu ve onun savunduğu anlayış, yine cumhuriyet yönetimiyle karşı karşıya gelmiştir.

Aslında Türk Ocakları, Kemalist devrimlerin kitleye yayılması konusunda kendilerine çok önemli bir rol düşüğü kanısındaydı⁵³. Öyle ki, Türk Ocakları çevresindeki aydınlar yapılan bazı inkılâplara karşı ihtiyatlı davranmakla beraber, inkılâplar gerçekleşikten sonra onları benimseme ve sahip çıkma konusunda tam destek vermişlerdir. Cumhuriyet Dönemi'nde Türk Ocaklarının “inkılâpların bekçiliğinin” yanı sıra, en belirgin vasıflarından biri de inkılâplara sahip çıkan, halka benimsetilmesine çalışan özel müessese görünümünde olmasıdır⁵⁴. Yine halkçılık noktasında, Gökalp için halk ve millet aynı şeyi ifade ediyordu. Halkı oluşturan sosyal sınıflar değil meslek gruplarıdır. Gökalp, Hamdullah Suphi'nin sınıf olgusunu kabul etmekle birlikte, Türk Ocaklarının Rusya karşıtı zihniyetinin bir yansıması olarak ilk çağrışımı Bolşevizm olan sınıf mücadelesini reddetmiştir. Laiklik hususunda ise, 23

⁵⁰ Atatürk Turancılığa bakış açısını “Ne İslâm Birliği ne de Türk Birliği bizim için bir doktrin veya mantıklı bir politika meydana getirebilir. Bundan böyle yeni Türkiye'nin, hükümet politikası kendi millî sınırları içerisinde Türkiye'nin kendi öz egemenliğine dayanma ve bağımsız yaşamadan meydana gelmektedir.” söylemiyle net bir şekilde ortaya koymuştur. Jacop M. Landau, Pan Turkism: From Irredentism to Cooperation, London, 1981, s.72.

⁵¹ Tanrıöver, s. 154.

⁵² Sarıınay, s.309.

⁵³ François Georgeon, Osmanlı- Türk Modernleşmesi(1900–1930), çev. Ali Berktaş, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006 s. 64.

⁵⁴ Sarıınay, ss. 339-342.

Aralık 1930’ da Menemen’ de rejime ve inkılâplara karşı meydana gelen irticai olaylara Türk Ocakları sert tepkiler göstermiştir. 2 Ocak 1931’de Türk Ocakları merkezinde yapılan toplantıda konuşan Hamdullah Suphi, Menemen’de meydana gelen olayı, ülkemizde en az 150 yıldan beri devam eden, eski-yeni mücadelesinin bir devamı olarak değerlendirmiş, bir bildiri yayınlayarak vatanın her köşesinde inkılâbın savunulması için görevlerini yapmaya hazır olduklarını belirtmiştir. Devlet kadrolarında dinin ayrışması savunulurken, seküler ve dinden tamamen arındırılmış bir toplum yapısı geleneksel milliyetçilik tarafından kabul edilmemiştir.

Ama Kemalist Devrim’le birlikte işler değişti; toplumsal değişimin kaynağı devlet oldu⁵⁵ ve geleneksel milliyetçilik ve Türk ocakları bir anlamda cumhuriyetin ötekisi ilan edilerek tasfiye edildi. Bir nevi, mesele cumhuriyet yönetiminin her alanda ipleri eline alma gayreti meselesi olarak değerlendirilebilir.

4. Sonuç

Türk Ocakları, Osmanlı coğrafyasında beliren milliyetçilikler içinde, diğerlerine tepki şeklinde doğan reaksiyoner Türk Milliyetçiliğinin kurumsal yansıması olarak ortaya çıkmış ve kısa zamanda Türk Milliyetçiliğinin teorileşmesine ve kurumsallaşmasına önemli katkılar sağlamıştır. Dönemin Türkçü aydınlarını bir araya gelmesini sağlayarak, Türk Milliyetçiliğinin siyasi ve toplumsal alana yayılmasına ön ayak olmuştur. Kurtuluş savaşı sonrası Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasına hem maddi hem fikri alanda katkılarıyla Cumhuriyet Türkiye’sinin en fazla üyesi bulunan derneği haline gelmiştir. Ancak kuruluş aşamasında, Türk milliyetçilikleri tek yekûn olurken, milli kimliğin inşasında Türk Milliyetçilikleri çatışma halinde olmuş, bu çatışmadan Türk Ocakları da etkilenmiştir. Türk Ocakları, 1839 yılında başlayan Osmanlı-Türk Modernleşmesinin her zaman bir tarafında bulunmuştur. Bu taraf, Resmi Milliyetçiliğin karşısında bulunan, daha çok geleneksel ve muhafazakâr niteliklere haiz bir taraf olduğu söylenebilir. Bu da kısa zamanda Resmi(pozitivist) Milliyetçilik anlayışı ve Türk Ocakları arasında sorunların doğmasına sebep olmuştur.

Devlet ile millet arasında aracı rolü oynayan Türk Ocakları, bu rolüyle hem millet nezdinde ayrı bir değere sahipken; bürokrasi kadrolarında da önemli bir yer işgal etmekteydi. Bu

⁵⁵ Georgeon, a.g.e, s. 64.

durum, uygulanan politikalara Türk Ocakları tarafından gelen eleştirilerle birlikte birleştiğinde tek parti yönetimini rahatsız ettiğini belirtmek çok da yanlış olmayacaktır. Türk Ocaklarının kazandığı bu güç, ileride rejime karşı yeni bir fikirsel oluşum olma ihtimaline karşı engellenmeli ve Türk Ocakları aydınları kontrol altına alınmalıydı. Modernleşme sürecini her safhada devlet eliyle gerçekleştirmeye çalışan yönetici kadro, Türk Ocaklarını kapatarak milliyetçi aydınlara nasıl Türk ve Türkçü olunması gerektiğini, Kadro hareketi ve Halkevleri aracılığıyla göstermeye çalışmıştır.

Sonuç itibarıyla, Türk Ocaklarının genetik kodları Millet, Milliyetçiliği, Turancılık mefhumlarından teşekküldür. İstiklal Harbi esnasında milli birliği sağlayan ve kuvvetlendiren bir rol oynayan Türk Ocakları, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin fikirsel ve kurumsal yapısında etkin bir durumda yer almıştır. Neticesinde farklı milliyetçilik anlayışı ve bürokrasi kadrolarındaki ağırlığı, CHF tarafından tehdit olarak algılanmıştır ve Resmi Milliyetçilik-Geleneksel Milliyetçilik arasında yaşanan ayrışmanın ilk örneği Türk Ocaklarının kapatılmasıyla sergilenmiştir. Bu neden, Türk Ocaklarının kapatılmasında soyut kalan/somutlaşamayan en önemli neden olarak görülebilir. Türk Ocakları, Türk Milliyetçilikleri içerisinde yaşanan ve tesiri günümüze kadar devam etmekte olan çatışmanın sonucunda kapatılmakla beraber, cumhuriyet sonrası Türk siyasi hayatında zuhur eden siyasi düşüncelerin olgunlaşmasında önemli bir yer tutan Geleneksel-Resmi Milliyetçilik çatışmasında geleneksel milliyetçiliğin savunulduğu bir kale olmuştur.

KAYNAKÇA

Akman, Ayhan (2002) Milliyetçilik Kuramında Etnik Sivil Milliyetçilik Karşıtlığı, Milliyetçilik, C.4, İstanbul, İletişim yayınları.

Gökalp, Ziya (2005) Türkçülüğün Esasları, İstanbul, Akvaryum Yayınevi.

Georgeon, François (2006) Osmanlı- Türk Modernleşmesi(1900–1930), çev. Ali Berktaş, İstanbul, YKY.

Hacaloğlu, Yücel(2000) Türk Ocakları Yüzyıllığı, Ankara, Türk Yurdu Yayınları.

Hanioglu, Şükrü (1985) Türkçülük, Tanzimat' tan Cumhuriyet' e Türkiye Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, İletişim Yayınları.

Karaer, İbrahim (1992) Türk Ocakları (1912–1931), Ankara, Türk Yurdu Yayınları.

Karpat, Kemal (1996) Türk Demokrasi Tarihi, İstanbul, Alfa yayıncılık.

Kılıç, Nermin (2006) Atatürk' ün Türk Ocaklarındaki Konuşmaları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Kili, Suna, Şeref Gözübüyük (2006) Senedi-i İttifak'tan Günümüze Türk Anayasa Metinleri, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.

Kongar, Emre(1985) Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Oran, Baskın (1997) Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği: Kara Afrika Modeli, Ankara, Bilgi Yayınevi.

Öğün, Süleyman Seyfi (2007) “Türk Milliyetçiliğinde Hâkim Millet Kodunun Dönüşümü”, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Alfa Akademi Yayınları.

Öğün, Süleyman Seyfi (2000) Türk Politik Kültürü, İstanbul, Alfa yayınları.

Özkırımlı, Umut (2008) Milliyetçilik Kuramlarına Eleştirel Bir Bakış, Ankara, Doğu Batı Yayınları.

Parla, Taha (1999) Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İstanbul, İletişim Yayınları.

Sarıнай, Yusuf(2004) Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları (1912–1931), İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Sander, Oral (2002) Siyasi Tarih: İlk Çağlardan 1918’e: Ankara, İmge Kitabevi.

Tanrıöver, Hamdullah Suphi (1987) Dağ Yolu I, Der. Fethi Tevetoğlu, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Tunaya, Tarık Zafer (2004) Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılaşma Hareketleri, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Ünüvar, Kerem(2002) Ziya Gökalp, Milliyetçilik, C.4, İstanbul, İletişim Yayınları.

Üstel, Füsun(2004) Türk Ocakları (1912–1931), İstanbul, İletişim yayınları.

Yıldız, Ahmet (2004) Ne Mutlu Türküm Diyebilene, İstanbul, İletişim Yayınları.

Yücel, Gökberk (2010) Tarihın Yeniden Başlangıcı: Küreselleşme ve Milliyetçilik, Küreselleşme ve Türkiye'ye Etkileri, Ed. Murat Ercan, Ankara, Nobel Yayıncılık.

Landau, Jacob M (1981) Pan Turkism: From İrredentism to Cooperation, London.

Aydın, Suavi (2002) “Cumhuriyet’in İdeolojik Şekillenmesinde Antropoloji'nin Rolü İrkçi Paradigmanın Yükseliş ve Düşüşü”, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce 2: Kemalizm, ed. Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul, İletişim Yayınları.

Toprak, Binnaz (2007) “Türkiye’de Dinin Denetim İşlevi”, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Alfa Akademi Yayınları.

Türköne, Mümtazer (2007) “Milli Devlet- Laiklik- Demokrasi”, Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme, Ed. Ersin Kalaycıoğlu, Ali Yaşar Sarıbay, Bursa, Alfa Akademi Yayınları.